

**КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ
У ПОСТКРИЗОВИХ УМОВАХ**

*Скосирська С.В., здобувач
Університет банківської справи НБУ*

У статті розглядаються проблеми кредитного забезпечення аграрних підприємств в умовах посткризового економічного простору.

The paper addresses the problem of credit support agricultural enterprises in the post-crisis economic space.

Постановка проблеми. З-поміж вирішальних чинників сталого розвитку аграрних підприємств як стратегічних економічних суб'єктів важливе місце належить їх кредитному забезпеченню. Об'єктивна необхідність та особлива роль кредиту, без якого аграрне підприємство як товаровиробник не може існувати, зумовлені специфікою його відтворювального процесу. Нині, за умов обмеженості бюджетних коштів, інвестиційної непривабливості аграрного виробництва для вітчизняних та іноземних інвесторів, банківські кредити вважаються єдиними реальними і поки що безальтернативним джерелом покриття потреб аграрних підприємств у кредитних ресурсах.

Нині за сучасних ринкових перетворень продовжується процес формування за державної підтримки системи кредитного забезпечення аграрних підприємств, започаткований у 2000 році. Об'єктивна потреба в ній та необхідність підтримки цього процесу з боку держави були зумовлені незадовільним станом кредитування аграрного виробництва, специфікою його відтворювальних процесів, а також нагальністю вирішення проблеми створення фінансово-кредитних передумов для сталого розвитку аграрних підприємств.

Створення вітчизняної системи кредитного забезпечення аграрних підприємств – складне та необхідне завдання, вирішенню якого потребує удосконалення кредитного субсидування аграрних підприємств, створення Державного земельного банку на підґрунті ретельних наукових досліджень та використанні кращого досвіду зарубіжних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних розробок, які присвячені проблемам кредитного забезпечення аграрних підприємств варто відзначити наукові праці В. Амбросова, В. Аранчій, В. Борисової, М. Дем'яненка, С. Кваші, П. Лайка, Ю. Лупенка, Г. Мазнева, М. Маліка, О. Непоча-тенко, В. Онегіної, П. Саблука, П. Стецюка та ін. [1–5] та деяких інших, де проблеми кредитування аграрних підприємств, особливо ролі держави у цих процесах розглядаються комплексно. Проте в умовах трансформації земельних та фінансово-кредитних відносин за посткризових функціонування економічного простору багато аспектів цієї важливої проблеми вимагають подальших поглиблених досліджень з метою пошуку шляхів оптимального їх вирішення.

Постановка завдання. Метою статті є наукове обґрунтування напрямів удосконалення та модернізації кредитного забезпечення аграрних підприємств у посткризових умовах економічного простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. За різними оцінками для забезпечення виробничого процесу на інноваційному базису аграрних підприємств, дефіцит оборотних коштів в рослинництві сягає 45-60 млрд. грн., а в тваринництві 40-45 млрд. грн. Для гарантування розширеного відтворення на мінімально прийнятному рівні обсяги інвестиційної діяльності в аграрних підприємствах в найближчі 5 років повинні досягти 150-240 млрд. грн. Три чверті з них не мають реального фінансового підґрунтя.

Розрахунки переконують, що фінансування виробничої та інвестиційної діяльності аграрних підприємств здійснюється на 75-80% за рахунок власних джерел, на 6-9 % – фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів та на 10-15% – кредитних ресурсів банків. Опитування економічно активних аграрних підприємств, проведене в 2010 р. Міжнародною фінансовою корпорацією, засвідчило, що структура джерел формування їх фінансових ресурсів включає внутрішні фонди або нерозподілений прибуток (60%); банківські кредити (20%); внески власників або випуск нових акцій (13%); кредит, наданий продавцем (5%); інші джерела (2%). Визнано, що практика взаємин аграрних підприємств з національною банківською системою жорстко детермінована до вартості кредитних ресурсів. На початку ринкових трансформацій спостерігалось стрімке їх зростання. Тому частка цього джерела в перше десятиліття економічних реформ не перевищувала 2% загального обсягу фінансування. З 2000 р. в цій сфері відбулися зміни завдяки реалізації державної цільової програми кредитного субсидування аграрних підприємств. У 2000-2008 рр. обсяг кредитування сільськогосподарських підприємств збільшився в 9,6 рази. У 2008 р. третина всіх виданих аграрним підприємствам кредитів були довгостроковими, тоді як у 2000 р. – лише 10%. Середня вартість кредитів знизилася в 2,94 рази, а з урахуванням компенсації – майже в 5 разів. Однак світова фінансова криза призвела до чергового скорочення кредитування аграрних підприємств. У 2009 р. українські аграрії отримали 6,8 млрд. грн. кредитів, або в 3 рази менше, ніж у попередньому році. Українські банки вважають деякі аграрні підприємства привабливими і перспективними об'єктами кредитування. І готові кредитувати лише ті аграрні підприємства, які обробляють 3,0–50,0 тис. га земельних угідь, тобто більше 80% їх загальної кількості під цей критерій не підпадають.

Відстежено генезис, основні тенденції, траєкторію розвитку сучасного кредитування аграрних підприємств. У їх кредитуванні в 2001–2008 рр. приймали участь більше 100 банків, в 2008 – 2011 рр. лише 47. Встановлено, що в структурі залучених ресурсів аграрних підприємств за останні роки банківські кредити досягали не більше 15%. Найбільш актуальною проблемою аграрних підприємств при співпраці з банками залишається неадекватно висока ціна банківських послуг та складні умови й процедури кредитування. Демасковано, що кількісні та якісні параметри кредитування за групами аграрних підприємств помітно різняться. В якості забезпечення, для середніх і малих підприємств переважну частку займає застава нерухомості (83,2 %). Характерно, що майже у 85 % випадків їх кредитні угоди додатково забезпечуються гарантіями чи порукою третіх осіб. При виборі банку для аграрних підпри-

ємств найбільшу вагу мають наступні фактори: надійність банку та швидкість здійснюваних ним розрахунків, сервіс, індивідуальне ставлення до клієнта, зручність розташування офісів, наявність повного спектру послуг та широкого кола стратегічних партнерів.

Субсидованими кредитами в 2009 – 2011 рр. скористалось лише 3,4% аграрних підприємств, хоча ще у 2004 році вони склали 25,4 %, а у 2008 р. – 40,5 %. Механізм часткової компенсації ставки за кредитами банків вважається більш ефективним інструментом фінансової підтримки порівняно з минулою практикою товарного кредитування, яка застосовувалася до 2000 року. Хоча проведені дослідження показали, що механізм часткової компенсації не позбавлений недоліків, які перешкоджають ефективній його дії. Зокрема: недостатність обсягів фінансування; нестабільність (кожен рік змінюються обсяги і напрями); неритмічність надання (головним чином в кінці року); непрозорість механізмів та громіздкість процедур надання; неефективність; нерівномірний розподіл за регіонами; тривалі затримки з поверненням компенсації; жорстка прив'язка розміру компенсації до облікової ставки Національного банку України; обмеженість строків дії механізму бюджетним роком; слабкий контроль за розподілом та використанням; відсутність координації процесу видачі банківських кредитів за компенсаційною схемою відповідно до розміру бюджетних коштів, передбачених на ці цілі; недоступність для більшості аграрних підприємств.

Розвиток системи фінансово-кредитного забезпечення стримується шерегом об'єктивних та суб'єктивних чинників, найбільш суттєвими серед яких є: низька ефективність аграрного виробництва; обмежений доступ сільськогосподарських товаровиробників до фінансово-кредитних ринків; нерозвиненість фінансово-кредитної інфраструктури, орієнтованої на обслуговування аграрного виробництва; низький рівень антимонопольного захисту та дисфункціональність цінового механізму; недостатній рівень державної підтримки.

Ключовими напрямками розвитку системи фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва є активізація державної аграрної політики та її фінансової складової; стимулювання концентрації аграрного виробництва; посилення антимонопольного захисту аграрних підприємств; формування і розвиток спеціалізованої фінансової інфраструктури, орієнтованої на обслуговування аграрних підприємств; розвиток і вдосконалення системи управління фінансами підприємств та аграрного сектора.

Отже, незважаючи на позитивні зміни, що відбулися в процесі кредитування аграрних підприємств, регулювання їх кредитного забезпечення є мало-ефективним, а державна підтримка недостатньою не лише внаслідок незадовільних обсягів надходження кредитних ресурсів у сільське господарство, а й через умови, на яких банки надають свої кредити, а держава їх здешевлює.

Висновки. Таким чином, проведені дослідження, дозволяють зробити висновок, що на сучасному етапі формування ринкових відносин в Україні удосконалення кредитного забезпечення аграрних підприємств повинно передбачати зміщення акцентів щодо виконання своїх функцій державними регуляторними органами з метою усунення зазначених недоліків.

Окрім того, для покращення кредитного забезпечення аграрних підприємств в посткризових умовах економічного простору доцільно здійснити наступні зміни: розробити пропозиції щодо удосконалення правового регулювання ринку кредитних послуг в аграрній сфері; при розробці нормативно-правових актів широко залучати науковців та громадські організації і об'єднання; при розробці пропозицій щодо державного бюджету зосереджувати увагу на пріоритетних напрямках розвитку аграрних підприємств і передбачити надання державної фінансової підтримки за 5-6 головними напрямками; розробляти та приймати умови, правила і процедури надання бюджетних коштів до початку бюджетного року з обов'язковою попередньою публікацією в засобах масової інформації для обговорення громадою; для своєчасності щорічного введення механізму кредитної субсидії визначити кінцевим терміном оприлюднення відповідних законодавчих актів не пізніше 20 грудня; сприяти розвитку кредитної кооперації, системи агрострахування; оцінчій діяльності; провадити більш відкриту політику щодо розподілу бюджетних коштів; здійснювати розподіл бюджетних коштів за об'єктивними показниками; збільшити граничні обсяги фінансування за державними та регіональними програмами АПК до 5 відсотків коштів загального фонду державного бюджету; збільшити терміни дії державних програм до 5-10 років; розробити методики критеріїв оцінки ефективності використання бюджетних коштів за об'єктивними показниками із врахуванням специфіки галузі; проводити заходи щодо широкого застосування: лізингових операцій; факторингових операцій; форфейтування; векселів; проектного фінансування; постімпортного кредитування; предекспортного; прийняти заходи щодо розвитку кредитної кооперації; розробити механізми мікрокредитування; стимулювати розвиток агрострахування; сприяти створенню інформаційної бази кредитних послуг шляхом розвитку аграрного фінансового консалтингу, розробки інформаційних технологій для агропромислового комплексу по обслуговуванню капіталів. підвищити кредиту активність банків в аграрному секторі застосовуючи ринкові методи їх стимулювання податковими методами, застосуванням понижених норм відрахування до обов'язкових резервів, запровадження механізмів пільгового довгострокового рефінансування Національним банком України, Державною іпотечною установою, створення системи гарантування повернення сільськогосподарських кредитів тощо; створити умови для формування і функціонування гарантійних фінансово-кредитних установ; розробити процедури та технологію кредитування під заставу земель сільськогосподарського призначення, з реально діючим механізмом її вилучення у разі неповернення кредитів.

Впровадження зазначених пропозицій дозволить усунути проблеми кредитного забезпечення аграрних підприємств, а саме: підвищити ефективність та прозорість використання бюджетних коштів, зменшити можливість застосування корупційних схем; збільшити обсяги кредитування, розширити доступ до кредитних ресурсів аграрних підприємств; збільшити терміни кредитування; знизити плату за користування кредитами; збільшити прибутко-

вість аграрних підприємств за рахунок підвищення ефективності використання кредитних ресурсів; завершити реформування кредитної системи АПК.

Література:

1. Аранчій В. І. Особливості банківського кредитування аграрних товаровиробників в сучасних умовах / В. І. Аранчій // Наукові праці Полтав. держ. аграр. акад. [«Економічні науки»]. – Полтава : ПДАА. – 2011. – Т. 1, Вип. 2. – С. 3–6.

2. Гудзь О.Є. Модернізація банківської кредитної політики при обслуговуванні агроформувань // Вісник Харк. Нац. Техн. Ун-ту сільського господарства: Економічні науки. Вип. 126. – Харків: ХНТУСГ, 2012 р. – 325 с. – с. 10–18.

3. Дем'яненко М. Я. Оцінка кредитоспроможності агроформувань (теорія та практика) : моногр. / Дем'яненко М. Я., Гудзь О. Є., Стецюк П. А. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 302 с.

4. Любар О. О. Особливості формування кредитної політики банків при обслуговуванні суб'єктів аграрної сфери / О. О. Любар // Зб. наук. праць Вінн. нац. аграр. ун-ту. Серія «Економічні науки». – 2010. – Т. 2, Вип. 5. – С. 224–230.

5. Непочатенко О. О. Сучасний стан і перспективи короткострокового банківського кредитування сільськогосподарських підприємств / О. О. Непочатенко, О. В. Яковенко // Зб. наук. праць Уман. держ. аграр. ун-ту / редкол.: А. Ф. Головчук (відп. ред.) та ін. – Умань, 2009. – Вип. 70, Ч. 2 : Економіка. – С. 130–135.

Рецензент: д.е.н., професор Гудзь О.Є.

УДК 336.764.1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВ

Смирнова Н.В., к.е.н., доцент

Одеський державний аграрний університет

Розглянуто різноманітні підходи до управління активами на підприємствах, зокрема з точки зору підрунтя існуючих підходів до управління (функціонального, процесного, системного). Запропоновано власний концептуальний погляд на сутність проблеми.

The various approaches to enterprises asset management, in particular in terms of existing management approaches background (functional, process, system approaches) have considered. The conceptual view of the problem has ground.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку України як незалежної держави виникнення нових і ефективно функціонування діючих підприємств неможливе без формування достатнього обсягу активів, недостатня кількість та якість яких впливає не тільки на кількісні характеристики вітчизняної продукції, її конкурентоздатність, але й на всі соціально-економічні процеси, що виникають на мікрорівні. В умовах ринкової економіки управління активами підприємства неможливе без вирішення проблем фінансового характеру. Аналіз доцільності вибору засобів розв'язання завдання, прийняття остаточного управлінського рішення потребує сукупності спеціальних знань з управління активами.

Сучасна теорія менеджменту діяльності підприємства заснована на концепції управління активами, але не надає єдиного визначення їх сутності та значення, невисока увага приділяється концептуальним основам розуміння сутності управління активами.